

Maamajapidamise aiapiirded ja väravad

Piirded on Eesti maastikupildis olnud läbi sajandite

Eestimaal talu juurde on alati kuulunud mitmesugused piirded. Harjumuspäraselt iseloomustab korras majapidamist ka korras aiapiire - Eesti maastikupildile iseloomulik nähtus, mida täheldasid mujalt tulnud rännumehed juba XIX sajandil. Tarad on olnud Eestimaal valdavalt utilitaarsed, neid on rajatud eeskätt ikkagi karjamaade piiramiseks või põllu, elu- ja pühapaikade kaitseks metsloomade vastu. Piire, kui eristav, kaitsev ja markeeriv ehitis on kasutusel juba väga ammustest aegadest, piirete hulk Eestimaal aga kasvas tohutult XVI-XVIII sajanditel seoses kariloomade arvu suurenemisega.

Eks piirde funktsioonid ole maapiirkonnas tänini samaks jäänud - karjakoplid, põllu- ning õuepiirded on ju rajatud samadel eesmärkidel, mis ennemuiste. Võib-olla kaasajal siiski on hakanud piire kandma taas sõnumit, mis vahepealse stepipoegade 50 aastase valitsemise ajal kippus ununema - piire markeerib valdusi ning teavitab sellest ka möödijat, kutsudes sisse või tõrjudes eemale, vastavalt tara olemusele. Huvitav on seejuures märkida, et traditsiooniline piire maapiirkondades on jäänud aastasadade kestel siiski tagasihoidlikuks ja kohalikest materjalidest tehtuks - seda ka jõukate majapidamiste juures. Selle on tinginud osalt kindlasti ratsionaalsus, kuid üldisemas mõttes Eesti maaarhitektuuri olemus tervikuna - mida enamasti iseloomustab lahenduse allutatuse ehituse ja looduse sümbioosile.

Piiretega seonduvad alati väravad. Värav markeerib sissepääsu nõ välisringist siseringi. Seetõttu on väravad olnud muust piirdest selgelt eristuva vormiga läbi ajaloo. Nii näiteks ehivad tänini Hispaania ja Portugali maaüksuste sissesõite sageli suured ja esinduslikud väravaehitused. Eks tule see tuttav ette ju ka meie mõisaarhitektuurist kui meenutada siin kasvõi näiteks Pilguse, Sutlema või Sagadi mõisaid. Ent ka väravate juures on talude juures ikkagi määrav eestilik maalähedane ehituslaad, mistõttu väravad on olnud üsna tagasihoidlikult kaunistatud, sobides niiviisi kõige paremini hoonete lihtsa, tagasihoidliku ja karmi vormikõnega.

Traditsioon

Traditsiooniliselt on Eestimaal olnud põhimõtteliselt kaks piirde ehituse materjali - puit ning looduslik kivi. Milline materjal valiti üldjuhul praktilistest kaalutlustest - kui metsa nappis ning põldudel korjatud kivide hulk seda võimaldas, laoti need aedadeks. Kus kive oli vähe, kasutati puitu. Aia tüüp, kõrgus, materjalivalik ja konstruktiivsed lahendused võeti vastavalt koha läbiproovitud ja väljakujunenud traditsioonidele - seetõttu oli ka tagatud optimaalne tulemus. Üldiselt valiti aia kõrgus ja tugevus selline, et kariloomad või metsloomad ei saaks aiast üle ega ümber.

Kiviaeda laoti kõik põllult, heina- või karjamaalt korjatud kivid. Millist kivi - Eestimaale omaselt tekkisid siis vastavalt piirkonnale peamiselt paekivi või "maakivi" ülekaaluga aiad - paikkonna põldudel enamuses olnud materjal määras ka aia ilme. Ristlõikelt trapetsikujuline kiviaed koondub ülalt, olles alt u meetri ja ülalt 0,6...0.8 m laiune. Jällegi, tagasiaste suuruse määrab siingi materjal - mida rohkem kandilisi paekive, seda stabiilsem ja seega ülaosast laiem võib olla ka kiviaed. Kui kivide hulk ei lubanud aeda teha nii kõrgeks, et loomad sellest üle ei pääseks, suurendati kiviaeda mõnikord puitlattidest kõrgendusega. Seejuures kemplemine teema ümber, kas paas ja maakivi omavahel kokkupanduna ikka sobivad, pole kiviaedade juures arvatavasti kunagi probleemiks olnud. Tervitatav on see, et vanu kiviaedu remonditakse ja taastatakse viimasel ajal päris usinasti.

Puitaedadest on traditsiooniliselt põhiliselt olnud kasutused kolme tüüpi piirdeaedu, milleks on siis rõhtaed, püstandaed ning varbaed. Levinumaks ja lihtsamaks on olnud ehk rõhtaed - väga lihtsa, postidest ja nendevahelisest horisontaallattidest konstruktsiooniga piirdetüüp, mis on end õigustanud tänapäevani. Püstandaedu ja varbaedu, nende ehedal kujul, leidub tänapäeval suhteliselt harva. Kui rõhtaiaga piirati tavapäraselt karjakoppel või põld, siis püstand- ja varbaeda kasutati pigem hoonete lähedal. Tavapäraselt laoti püstandaia latid maapinnaga viltu tihedalt üksteise kõrvale ning toestati kahelt poolt paarispostidega. Lõuna-Eestis enam kasutusel olnud varbaia peened püstlatid põimiti rõhtsete tugilattide vahele.

Milleks siinkohal tundud vanu piirdetüüpe üldse meenutada? Selles kontekstis avaldub tegelikult üks kaasaja arendus- ning renoveerimistegevuse probleeme, mis just seostub traditsionaalsete lahendustega. Paljud soovivad oma kohta näidata vana ja auväärse. Paljude äride üheks aluseks on pakkuda kliendile arhailist talukeskkonda. Põhiprobleemideks on vanade ehitiste, sh ka piirdeaiad, vastutustundetult ümberehitamine, mille käigus hävineb

vana ning tuuakse sisse konteksti mittedobivad materjalid ja lahendused. Teise probleemina kohtab nõ vanahõngulist kitsi, kus kasutatakse piirkonnale mitteomaseid stiile, elemente, materjale, vaevumata uurima millised olid kohalikud tavad näiteks kasvõi 70 aastat tagasi. Omamoodi nähtuseks, kus mõnikord kohtab ka positiivseid ideid, kuid enamasti näeb veidrusi, on need aiad, kuhu kuhjatakse kokku igasugune vana koli, mida siis kombineeritakse mõne vanahõngulise elemendiga. Allakirjutanul on õnnestunud näha näiteks püstandaeda, mille poste kaunistasid klaaskuulid ja hõbedaseks värvitud randaalikettad. Seetõttu soovitaks kindlasti ka vanas stiilis piirdeaedade korrastamisel arvestada ka selle vana ja pehkinud aiapiirdega, kui nähtusega, mis võib süvenemisel osutada väärtuseks omaette. Uue ehitamisel tuleks aga kindlasti vaadata, mille juurde see ajalooõnguline aed soovitakse teha ning lahendusel lähtuda ikkagi algupärasest ja kohalikust.

Piirde kavandamine

Piirde ehitamine on hoonete ümbruse hilisemat ilmet arvestades üks olulisemaid mõjutajaid, mistõttu peaks piirdeaia lahendus olema väga hästi läbimõeldud. Piirded ning väravad kuuluvad hoonetekompleksi juurde ja seepärast tuleb nende tarindus valida eelkõige kooskõlas hoonetega. Kindlasti mõjutab piirdeaia lahenduse valikut, eeskätt siis materjali ja kujundust, ka ümbritsev maastik, eeskätt reljeef, haljastus, naaberhoonestus ning nende piirdeaiaid. Konstruktiivse lahenduse määrab ära materjal ja piirde funktsioon - kas on tegemist dekoratiivse markeerijaga või näiteks visuaalse ja füüsilise kaitsebarjääriga. Oma osa kindlasti on piirde kavandamisel ka ehitamise ja tulevase hooldamise kuludel. Kuna piirde ehitamine kujuneb tavaliselt suhteliselt kulukaks, peaks hea lahendus tagama aia püsivuse ning minimaalsed hoolduskulud tulevikus - see aga sageli ei tähenda minimaalseid rajamiskulusid.

Piirde kavandamisel soovitaks kõigepealt välja mõelda, kui suure ala piiramiseks aeda tarvis läheb. Kuna jooksev aiameeter on reeglina küllalt kulukas, algab kõik sellest, palju te saate piirdesse investeerida. Teise sammuna soovitaks kõndida hoonete ümber lähemal ja kaugemal ning püüda ette kujutada seda pilti, mis võiks avaneda ühe- või teistsuguse piirde puhul teie hoonetele, kuidas võib see hakata mõjutama vaateid teie krundile või teie krundilt ümbritsevale maastikule. Kindlasti püüdke materjalide ja lahenduste osas leida kooskõla

hoonetega. Kui plaanite teha kõrget tara, siis kindlasti katsuge juurelda selle üle, millises osas võib tara hakata varjama päikest siin- või sealpool tulevast õuepiirajat.

Siinkohal mõned üldisemad soovitusel aiapiirete kavandamisel:

- normaalne piirde kõrgus, mis ei pea sulgema vaateid ega olema mingi agressiivse mõjuri vastu kaitsev, on 1,2...1,3 m.
- õuealal visuaalselt ebasoovitav on piirde kõrgus, mis jääb vahemikku 1,4...1,8 m, kuna see on vaateliselt ebamugav - piire ei sulge ruumi otseselt, kuid ei võimalda ka mugavat vaadet naaberladele;
- madalad horisontaalsed ning vertikaalsuunas liigendamata piirded lasevad paista ruumil pikemana, kõrged, vertikaalsuunas liigendatud piirded muudavad ruumi visuaalselt lühemaks ja kõrgemaks;
- tavalises kontekstis mõjuvad harilikult paremini horisontaalse või vertikaalse põhijoonega lahendused;
- kallakutel jätab parema mulje astmeliselt lahendatud piire;
- soovitavalt hoiduge tumerohelistest ja tumehallidest toonidest;
- värav võib olla, kuid ei pea olema muust piirdest oluliselt esinduslikum;
- jalgvärava soovitav minimaalne laius on 0,8...0,9 m, sõiduauto väraval 2,2...2,5 m, värava laius tehke soovitavalt väikese ruumiülejäägiga;
- väravate avanemisnurk peaks olema vähemalt 90 kraadi, parem oleks, kui rohkem;
- värava avanemispoole valikul arvestage ka talvise lumekoristusega.

Kaasaegsed maapiirded

Milline peaks olema kaasaegne piire taluõue ümber? Lihtsama vastupanu teed minnes on ilmselt traat- või plastvõrkpiire üsna ahvatlev. Viljapuu- ja majandusõue ümber võib-olla ongi sageli selline valik üsna otstarbekas. Samas on võrkpiire anonüümne ning isikupäratu, mistõttu eesaias, juurdepääsutee ääres jm, kus piire mõjutab muljet teie maa-alast tervikuna võiks kasutada pisut esinduslikumaid materjale. Ilmselt soosituim materjal on ikkagi puit. Enamasti annavad ikkagi läbiproovitud rõhtse laudisega piirded või püstlippidest koostatud piirded rahuliku ning korrektse tulemuse. Sellised "teada-tuntud" lahendused on sageli ka üha vähepretensioonikad, mida õnnestub sobitada nii vanemate kui uuemate maamajadega.

Palju mõjutab siin kindlasti ka värvivalik, mis reeglina võiks olla toon-toonis fassaadil kasutatud värvustega. Tagasihoidlikult lahendatud puitpiire, mis on valmistatud korralikust hõõveldatud puidust oskaja mehe poolt ning maitsekalt värvitud, võib anda väga efektse tulemuse. Vana maja puhul pole patt kindlasti kasutada ka lihtsalt kooritud ümarpuitu, servamata lauda, isegi "pindasid", millest saab koostada huvitavaid, lihtsaid ning seejuures ka nägusaid piirdeid. Kellel on natuke esinduslikum maamaja, võib mõelda oma puitpiirde kavandamisel ka veidi viimistletuma lahenduse peale, kasutades tappimist ning koostada oma esiaia piirde tapitud kilpidest, mis üldjuhul mõjuvad üsna soliidselt. Puitu võib väga edukalt kombineerida metalli ja loodusliku kiviga - metall- või kivipostid või kivist alusmüür lisavad piirdele vastupidavust ning esinduslikkust. Puitu võib kombineerida ka punase tellisega, eriti, kui viimast on kasutatud juba näiteks hoonete juures. Võib-olla lausbetoon, betoonkivi ja võõrapärane looduskivi jäävad puiduga kombineerides maapiirkondades mõneti võõraks - kuid kõik sõltub ikkagi sellest, milline on hoone, millised teekatted, haljastus.

Puitpiirete juures tuleb kindlasti ära mainida vitspunutisi. Pajuvitstest põimitud piire võib olla väga efektne ning anda kogu maa-alale erilise meeleolu. Punatud kilpe saab tugevdada puitraamiga, punutist võib samuti kasutada kaunistusena tapitud piirdekilpide ornamentides jne.

Kindlasti jääb edaspidigi maamajapidamise piirete juures olulisele kohale kiviaed. Eriti vanemate majade juures annab samblaga kattuv kiviaed õuele juurde omaette erilise hõngu. Looduslikust kivist või tehiskivist aiamüürid, sepistatud ning keevitatud aiad võivad maamaja juurde kuuluda, kui seda nõuab või soosib hoonestus - ja eks seda kohta ju ka nois maapiirkondadesse laienevais uuselamurajoonides, kuid enamasti lihtsakoelise maamaja ümber mõjuks sellist tüüpi esinduslik piire priiskamisena. Samas on nii puit- kui kiviaedu võimalik sobitada haljastusega: püsikute, hekkide, põõsaistutustega, millega on võimalik mõnikord ehk pisut liiga tagasihoidlikku või, vastupidi, pisut liiga keeruliseks kiskunud lahendust huvitavamaks muuta või hoopis mahendada.

Lõpetuseks

Milline ei peaks maaõue piire olema? Kindlasti on igas situatsioonis omad võimalused ning, kui tegemist pole maitselageda või otseselt tehniliselt jabura ideega, saab ilmselt kasutada

väga erinevaid lahendusi. Ent on asju, mis üldjuhul ei sobi, vähemalt allakirjutanu arvates, kasutada maamaja õue piiramiseks. Kindlasti tuleks vältida väga keerulise ja rahutu joonega lahendusi, väga moodsaid materjale või nende kombinatsioone (näiteks profileeritud plekk) - üldse lahendusi, mis võivad mõnikord aiaajakirjas või linnaruumis näida ahvatlevate ja väga ilusadena, kuid maal, looduse keskel võivad osutuda kaheldavateks. Ka võivad mõnikord mõjuda maitsetult läbimõtle mata lahendusega piirded, mis on koostatud ebaharilikust materjalist - näiteks küliliasetatud õõnespaneelidest, masinaosadest jms, kirju värvilahendusega. Samuti mõjutab oluliselt piirde ilmet selle ehituskvaliteet.

Ent viimase soovitusena kõigile neile, kes plaanivad enda maja ümber aiapiiret või tara ehitada - ärge rutake võtma värviliste piltidega raamatut või ajakirja, vaid võtke mõni päev aega ja sõitke Eestimaal ringi, vaadake kriitilise pilguga, te näete arvatavasti nii- ja naasuguseid tarasid ja aedu, mille hulgast küllap te leiate ka väga häid ning toredaid ideid, mida realiseerida oma krundil.

Sulev Nurme
Artes Terrae OÜ
maastikuarhitekt